

# Ordu, devlet, aydınlar



HASAN BÜLENT  
KAHRAMAN

**B**ildirge sonrasında tartışma hem aydınlarla `devlet' arasında hem de her zaman olduğu gibi aydınların kendi içinde gelişiyor. Aydınlar

birbirlerini demokrat olmamakla suçluyor, demokratiğin koşulları üstünde düşünüyorlar.

Bu, aslında bugünün sorunu değildir. Başından beri ordu - yönetim ilişkisi aydın tartışmasını gündemde tutmuştur.

Ordunun, Türkiye'de yüzyıl başından bu yana ilerlemecilik, öncülük işlevini üstlendiği bir gerçek. Jön Türkler hareketinin İttihat ve Terakki'ye evrilmesi, oradan çok simgesel olan `Halaskâr Zabitân' eylemiyle bütünleşmesi nihayet Babiâli baskısıyla bir noktaya erişmesi bu sürecin en önemli dönemeçleridir.

İş burada da kalmamış devam etmiştir. İttihatçı kadroların cumhuriyetin arka lojistik kadrosunu oluşturması, ardından, ordunun aydınlarla, hiç değilse onların bir bölümüyle sürekli olarak dirsek temasını koruması bu tarihin özgün noktalarıdır. Fakat, ilginç olanı ordunun aydınları değil aydınların orduyu kendi yanlarında görmesidir. Türkiye'deki darbelerin ya da açık veya gizli ordu müdahalelerinin, girişimlerinin, yönelimlerinin tarihi aslında aydınlar tarihinin bir parçası olarak okunmalı ve izlenmelidir. Bu, 12 Mart öncesinde de böyleydi, 12 Eylül sonrasında da. (Elbette tüm bu yaklaşıma kapalı ve uzak kalan bir aydın kesimi de vardır; fakat, burada onlar söz dışıdır.)

Aydın - ordu eklemlenmesi, her ikisinin de ardında bir `komitacılık' geleneğinin bulunması belki yalnızca bize özgü bir durumdur, fakat orduların demokratik yönetimlerde de toplumların demokratikleşmesinde ve modernleşmesinde oynadığı rol oldukça ilginç ve önemlidir. Bunu açıklayan birçok önemli tez mevcuttur.

Getirilen açıklama da genellikle şudur: Modernleşme bir proje çevresinde ele alındığında bu aydın öncülerin - seçkinlerin güdümlendiği bir eylem olarak gelişir, ordu bunun itici gücü olarak ortaya çıkar. İkinci yaklaşım ise modernleşme sonrasına ilişkindir: Modernleşme toplumda belli bir beklenti düzeyi oluşturur. Siyasal yapı ve kurumlar buna yanıt veremez. Ortaya çıkan boşluk istenmeyen güç ve eylemlerle doldurulur, o arada da ordu müdahale eder.

Bu ikili çerçeveyi `maddeleştirmek' eğer söz konusuyla, özet, "1. Bonapartist demokrasi; 2. Jakoben aydın" diye yapılabilir. Türkiye'deki geleneği açıklamaya yetse de bu çizgiye iki maddenin daha eklenmesi gerektiği kanısındayım: 3. Otoriter bürokrasi; 4. Vesayetçi devlet.

Burada belki başlıca rolü son madde, yani, `vesayetçi devlet' oynamaktadır. Devlet ve onun kurumları toplum adına karar vermekte, ön almaktadır. İlginç olan, vesayet kavramının başlangıçta yalnızca kurucu parti olan CHP'ye aitken sonraları doğrudan doğruya devlete geçmesidir. Bu, devletin derinleşmesi ve tüm kurumların onun ideolojisi etrafında örgütlenmesidir.

Acaba bu model, ordu müdahalesini bir kader gibi topluma dayatmakta mıdır? Doğrusu toplumun Weberyen anlamda ayrışması eğer yeterince gerçekleşmemişse ve bugünkü merkeziyetçi yapının sürdürülmesi öngörülmekteyse gerçekten de Türkiye'nin bu demir çemberi kırması oldukça güçtür.

Bu aslında merkezle çevre arasındaki bir gerilimdir ve Türkiye açısından bakıldığında ilginç bir sonuç ortaya koymaktadır. Çünkü, çevre bu durumda aydınları içermekte fakat onlar da merkezle özdeşleşmeyi tercih etmektedirler. Toplumun aydınlardan başka bir çevre geliştirmesi siyasal alan dışında kalan bir sivil alanın oluşmasıyla mümkündür ki o da mevcut yasal ve anayasal yaklaşımlarla engellenmiştir. Bir başka deyişle aslında bugünkü devlet kurgusu tam da bu modeli yaşamda tutacak bir muhakemeye hazırlanmıştır.

Son bildirge tartışmalarının ardından çıkan ortam bu hususları yeniden gündeme getirmiştir. Onların, ama özellikle de aydın - merkez eklemlenmesi üstünde düşünmeden ve gelip dayandıkları yeri irdelenmeden, kısacası bu tartışmayı soyut bir düzeyde yapmadıkça olup biten havanda su dövmekten öteye gitmeyecektir!